

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ
 جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَ جُنُودًا لَمْ
 تَرَوْهَا وَ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا (9) إِذْ جَاءُوكُمُ
 مِنْ فَوْقِكُمْ وَ مِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَ إِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ
 وَ بَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَ تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا
 (10) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَ زُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا
 (11) وَ إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
 مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا (12) وَ إِذْ
 قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ
 فَارْجِعُوا وَ يَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ
 بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَ مَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا
 (13) وَ لَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا

الْفِتْنَةَ لَا تَوَهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا (14) وَ لَقَدْ
 كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤَلُّونَ الْأَذْبَارَ وَ كَانَ
 عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا (15) قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ
 فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا
 (16) قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ
 بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَ لَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ
 دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَ لَا نَصِيرًا (17) قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ
 الْمُعَوَّقِينَ مِنْكُمْ وَ الْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَ لَا
 يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا (18) أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ
 الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ
 كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ
 سَلَقُوكُمْ بِالسِّنَةِ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ

يُؤْمِنُوا فَأَخْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ

يَسِيرًا (19) يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ

يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ

يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا

قَلِيلًا (20)

O ye who believe! Remember the grace of Allah, (bestowed) on you, when there came down on you hosts (to overwhelm you): but We sent against them a hurricane and forces that ye saw not: but Allah sees (clearly) all that ye do. Behold! they came on you from above you and from below you, and behold, the eyes became dim and the hearts gaped up to the throats, and ye imagined various (vain) thoughts about Allah! In that situation were the believers tried: they were shaken as by a tremendous shaking. And behold! The hypocrites and those in whose hearts is a disease (even) say: "Allah and His messenger promised us nothing but delusion!" Behold! A party among them said: "Ye men of Yathrib! Ye cannot stand (the attack)! Therefore go back!" And a band of them ask for leave of the Prophet, saying, "Truly our houses are bare and exposed," though they were not exposed they intended nothing but to run away. And if an entry had been effected to them from the sides of the (city), and they had been incited to sedition, they would certainly have brought it

~~~~~

to pass, with none but a brief delay! And yet they had already covenanted with Allah not to turn their backs, and a covenant with Allah must (surely) be answered for. Say: "Running away will not profit you if ye are running away from death or slaughter; and even if (ye do escape), no more than a brief (respite) will ye be allowed to enjoy!" Say: "Who is it that can screen you from Allah if it be His wish to give you punishment or to give you mercy?" Nor will they find for themselves, besides Allah, any protector or helper. Verily Allah knows those among you who keep back (men) and those who say to their brethren, "Come along to us", but come not to the fight except for just a little while. Covetous over you. Then when fear comes, thou wilt see them looking to thee, their eyes revolving, like (those of) one over whom hovers death: but when the fear is past, they will smite you with sharp tongues, covetous of goods. Such men have no faith, and so Allah has made their deeds of none effect: and that is easy for Allah. They think that the confederates have not withdrawn; and if the confederates should come (again), they would wish they were in the deserts (wandering) among the Bedouins, and seeking news about you (from a safe distance); and if they were in your midst, they would fight but little.

اے لوگو، جو ایمان لائے ہو، یاد کرو اللہ کے احسان کو جو (ابھی ابھی) اُس نے تم پر

کیا ہے۔ جب لشکر تم پر چڑھ آئے تو ہم نے اُن پر ایک سخت آندھی بھیج دی اور

ایسی فوجیں روانہ کیں جو تم کو نظر نہ آتی تھیں۔ اللہ وہ سب کچھ دیکھ رہا تھا جو تم

لوگ اس وقت کر رہے تھے۔ جب دشمن اُوپر سے اور نیچے سے تم پر چڑھ آئے

، جب خوف کے مارے آنکھیں پتھرا گئیں، کلیجے منہ کو آگئے، اور تم لوگ اللہ
 کے بارے میں طرح طرح کے گمان کرنے لگے۔ اُس وقت ایمان لانے والے
 خوب آزمائے گئے اور بُری طرح ہلا مارے گئے۔ یاد کرو وہ وقت جب منافقین
 اور وہ سب لوگ جن کے دلوں میں روگ تھا صاف صاف کہہ رہے تھے کہ اللہ
 اور اُس کے رسولؐ نے جو وعدے ہم سے کیے تھے وہ فریب کے سوا کچھ نہ تھے۔
 جب اُن میں سے ایک گروہ نے کہا کہ "اے یثرب کے لوگو، تمہارے لیے اب
 ٹھہرنے کا کوئی موقع نہیں ہے، پلٹ چلو"۔ جب ان کا ایک فریق یہ کہہ کر نبیؐ
 سے رخصت طلب کر رہا تھا کہ "ہمارے گھر خطرے میں ہیں"۔ حالانکہ وہ
 خطرے میں نہ تھے، دراصل وہ (محاذ جنگ سے) بھاگنا چاہتے تھے۔ اگر شہر کے
 اطراف سے دشمن گھس آئے ہوتے اور اُس وقت انہیں فتنے کی طرف دعوت
 دی جاتی تو یہ اس میں جا پڑتے اور مشکل ہی سے انہیں شریک فتنہ ہونے میں کوئی
 تامل ہوتا۔ ان لوگوں نے اس سے پہلے اللہ سے عہد کیا تھا کہ یہ پیٹھ نہ پھیریں
 گے، اور اللہ سے کیے ہوئے عہد کی باز پرس تو ہونی ہی تھی۔ اے نبیؐ، ان سے کہو
 اگر تم موت یا قتل سے بھاگو تو یہ بھاگنا تمہارے لیے کچھ بھی نفع بخش نہ ہوگا۔

اس کے بعد زندگی کے مزے لوٹنے کا تھوڑا ہی موقع تمہیں مل سکے گا۔ ان سے کہو، کون ہے جو تمہیں اللہ سے بچا سکتا ہو اگر وہ تمہیں نقصان پہنچانا چاہے؟ اور کون اس کی رحمت کو روک سکتا ہے اگر وہ تم پر مہربانی کرنا چاہے؟ اللہ کے مقابلے میں تو یہ لوگ کوئی حامی و مددگار نہیں پاسکتے ہیں۔ اللہ تم میں سے اُن لوگوں کو خوب جانتا ہے جو (جنگ کے کام میں) رکاوٹیں ڈالنے والے ہیں، جو اپنے بھائیوں سے کہتے ہیں کہ "آؤ ہماری طرف" جو لڑائی میں حصہ لیتے بھی ہیں تو بس نام گنانے کو، جو تمہارا ساتھ دینے میں سخت بخیل ہیں۔ خطرے کا وقت آ جائے تو اس طرح دیدے پھرا پھرا کر تمہاری طرف دیکھتے ہیں جیسے کسی مرنے والے پر غشی طاری ہو رہی ہو، مگر جب خطرہ گزر جاتا ہے تو یہی لوگ فائدوں کے حریص بن کر قینچی کی طرح چلتی ہوئی زبانیں لیے تمہارے استقبال کو آ جاتے ہیں۔ یہ لوگ ہر گز ایمان نہیں لائے، اسی لیے اللہ نے ان کے سارے اعمال ضائع کر دیے۔ اور ایسا کرنا اللہ کے لیے بہت آسان ہے۔ یہ سمجھ رہے ہیں کہ حملہ آور گروہ ابھی گئے نہیں ہیں۔ اور اگر وہ پھر حملہ آور ہو جائیں تو ان کا جی چاہتا ہے کہ اُس موقع پر یہ کہیں صحرا میں بدوؤں کے درمیان جا بیٹھیں اور وہیں سے

تمہارے حالات پوچھتے رہیں۔ تاہم اگر یہ تمہارے درمیان رہے بھی تو لڑائی میں
کم ہی حصہ لیں گے۔

ऐ लोगो जो ईमान लाए हो, याद करो अल्लाह के एहसान को जो
(अभी-अभी) उसने तुमपर किया है | जब लशकर तुमपर चढ़ आए
तो हमने उनपर एक सख्त आँधी भेज दी और ऐसी फ़ौजें रवाना
कीं जो तुमको नज़र न आती थीं | अल्लाह वह सब कुछ देख रहा
था जो तुम लोग उस वक़्त कर रहे थे | जब दुश्मन ऊपर से और
नीचे से तुमपर चढ़ आए, जब खौफ़ के मारे आँखें पथरा
गईं, कलेजे मुँह को आ गए, और तुम लोग अल्लाह के बारे में
तरह-तरह के गुमान करने लगे, उस वक़्त ईमान लानेवाले ख़ूब
आज़माए गए और बुरी तरह हिला मारे गए | याद करो वह वक़्त
जब मुनाफ़िक़ीन और वे सब लोग जिनके दिलों में रोग था साफ़-
साफ़ कह रहे थे कि अल्लाह और उसके रसूल ने जो वादे हमसे
किए थे वे फ़रेब के सिवा कुछ न थे | जब उनमें से एक गरोह ने
कहा, “ऐ यसरिब के लोगो, तुम्हारे लिए अब ठहरने का कोई मौक़ा
नहीं है, पलट चलो |” जब उनका एक फ़रीक़ यह कहकर नबी से
रुख़्सत तलब कर रहा था कि “हमारे घर ख़तरे में हैं, हालाँकि वे
ख़तरे में न थे, दरअसल वे (महाज़े-जंग से) भागना चाहते थे |
अगर शहर के अतराफ़ (किनारों) से दुश्मन घुस आए होते और
उस वक़्त इन्हें फ़ित्ने की तरफ़ दावत दी जाती तो ये उसमें जा

~~~~~

पड़ते और मुश्किल ही से इन्हें शरीके-फ़ितना होने में कोई ताम्मुल होता । इन लोगों ने इससे पहले अल्लाह से अहद किया था कि ये पीठ न फेरेंगे, और अल्लाह से किए हुए अहद की बाज़पुर्स तो होनी ही थी । ऐ नबी, इनसे कहो, अगर तुम मौत या क़त्ल से भागो तो यह भागना तुम्हारे लिए कुछ भी नाफाबख्स न होगा । इसके बाद ज़िन्दगी के मज़े लूटने का थोड़ा ही मौक़ा मिल सकेगा । इनसे कहो, कौन है जो तुम्हें अल्लाह से बचा सकता हो अगर वह तुम्हें नुक़सान पहुँचाना चाहे? और कौन उसकी रहमत को रोक सकता है अगर वह तुमपर मेहरबानी करना चाहे? अल्लाह के मुक़ाबले में तो ये लोग कोई हामी व मददगार नहीं पा सकते हैं । अल्लाह तुममें से उन लोगों को ख़ूब जानता है जो (जंग के काम में) रुकावटें डालनेवाले हैं, जो अपने भाइयों से कहते हैं कि “आओ हमारी तरफ़ ।” जो लड़ाई में हिस्सा लेते भी हैं तो बस नाम गिनाने को, जो तुम्हारा साथ देने में सख्त बखील हैं । ख़तरे का वक़्त आ जाए तो इस तरह दीदे फिरा-फिराकर तुम्हारी तरफ़ देखते हैं जैसे किसी मरनेवाले पर ग़शी तारी हो रही हो, मगर जब ख़तरा गुज़र जाता है तो यही लोग फ़ायदों के हरीस बनकर कैंची की तरह चलती हुई ज़बानें लिए तुम्हारे इस्तक़बाल को आ जाते हैं । ये लोग हरगिज़ ईमान नहीं लाए, इसी लिए अल्लाह ने इनके सारे आमाल ज़ाया कर दिए । और ऐसा करना अल्लाह के लिए बहुत आसान है । ये समझ रहे हैं कि

~~~~~

~~~~~

हमलाआवर गरोह अभी गए नहीं हैं | और अगर वे फिर
अमलाआवर हो जाएँ तो इनका जी चाहता है कि उस मौके पर
कहीं सेहरा में बददुओं के दरमियान जा बैठें और वहीं से तुम्हारे
हालात पूछते रहें | ताहम अगर ये तुम्हारे दरमियान रहे भी तो
लड़ाई में कम ही हिस्सा लेंगे |

~~~~~